

3

Σειρά: Εγχειρίδια Δημοσίου Δικαίου και Ευρωπαϊκού Δημοσίου Δικαίου
Διεύθυνση σειράς: Θεοδώρα Δ. Αντωνίου, Αναπλ. Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής ΕΚΠΑ

Θεοδώρα Αντωνίου
Γιώργος Γεραπετρίτης

Ευρωπαϊκή Συνταγματική Ιστορία

Η Αγγλοσαξονική επίδραση στην Ηπειρωτική Ευρώπη
του 18ου και 19ου αιώνα

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ευρωπαϊκή Συνταγματική Ιστορία
Θ. Αντωνίου – Γ. Γεραπερίτης

ISBN 978-960-562-302-9

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director: Θεόδωρος Μαστρογιάννης
Υπεύθυνος Παραγωγής: Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία: Έφη Κυπραίου
Παραγωγή: NB Production AM021214M23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ.: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

© 2014, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Σειρά: Εγχειρίδια Δημοσίου Δικαίου και Ευρωπαϊκού Δημοσίου Δικαίου
Διεύθυνση σειράς: **Θεodώρα Δ. Αντωνίου**, Αναπλ. Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής ΕΚΠΑ

Θεodώρα Αντωνίου, Αναπλ. Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής ΕΚΠΑ

Γιώργος Γεραπετρίτης, Αναπλ. Καθηγητής Τμήματος Νομικής ΕΚΠΑ

Ευρωπαϊκή Συνταγματική Ιστορία

Η Αγγλοσαξονική επίδραση στην Ηπειρωτική Ευρώπη
του 18ου και 19ου αιώνα

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

European Constitutional History
Th. Antoniou – G. Gerapetritis

ISBN 978-960-562-302-9

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKH BIBLIOΘHKH

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

© 2014, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το εγχείρημα να αναδειχτούν οι μεγάλοι πολιτικοί και συνταγματικοί θεσμοί είναι αναγκαίο, σύνθετο και ελκυστικό. *Αναγκαίο* διότι καμία εξήγηση σε νομικό φαινόμενο δεν μπορεί να δοθεί χωρίς αναγωγή στην ιστορία των θεσμών και κανένας θεσμός δεν μπορεί να ιδωθεί χωρίς την ιστορία του. *Σύνθετο* διότι απαιτεί εκτεταμένη μελέτη διάσπαρτων πρωτογενών πηγών, πολλών εννόμων τάξεων και μακρού ιστορικού χρόνου. Και *ελκυστικό* διότι, προϊούσης της έρευνας, διαπιστώνει κανείς πόσα φαινόμενα τα οποία εκλαμβάνουμε ως αυτονόητα έχουν προκύψει από συνθέσεις και αντιθέσεις που δικαιολογούν την ιδιαίτερη θέση τους στην παγκόσμια ιστορία. Απαιτεί δε συνολικά απόσταγμα γνώσης που συγκεντρώνεται με κόπο και κεφαλαιοποιείται εξαιρετικά αργά.

Φιλοδοξία του παρόντος έργου δεν είναι να εξαντλήσει το αντικείμενο. Αυτό θα ήταν εκ των πραγμάτων ουτοπικό και θα αποπροσανατόλιζε την έρευνα, αν και επιθυμία των συγγραφέων είναι να εμπλουτιστεί περαιτέρω στο μέλλον. Σκοπός είναι, πρωτίστως, να αναδειχτούν οι ιστορικοί θεσμοί των εννόμων τάξεων που άσκησαν τη μεγαλύτερη επίδραση στη διαμόρφωση του δικαίου και μέσα σε αυτές οι τρεις μεγάλοι πυλώνες, δηλαδή η συνταγματική ιστορία, τα συνταγματικά κείμενα και η συνταγματική θεωρία.

Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται στο ανά χείρας έργο τέσσερις έννομες τάξεις: η Αγγλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η Γαλλία και η Γερμανία. Η επιλογή των συγγραφέων ήταν η έρευνα να αναδειχτεί ανά χώρα, αν και σε πολλά σημεία αναδεικνύεται η αλληλεπίδραση των θεσμών περισσότερων εννόμων τάξεων ακόμη και εκτός των τεσσάρων. Ο λόγος είναι ότι κάθε χώρα έχει τέτοιας έκτασης διαφορετικά χαρακτηριστικά, ώστε να είναι απολύτως απαραίτητο να εξηγηθούν αυτά πριν ο μελετητής προχωρήσει σε ανάλυση της ιστορίας των θεσμών της. Οι έννομες τάξεις της Γαλλίας και της Γερμανίας εξετάζονται από την άποψη της γένεσης και σταθεροποίησης του συνταγματικού κράτους και γι' αυτό η έρευνα εντοπίζεται στον 18ο και 19ο αιώνα. Έτσι στη μεν Γαλλία η έρευνα σταματά στη Γ' Γαλλική Δημοκρατία ενώ στη Γερμανία στη δημιουργία του ενωμένου γερμανικού κράτους από τον Bismarck με το Σύνταγμα της Αυτοκρατορίας του 1871. Ο 20ός αιώνας αποτελεί μια άλλη φάση που θα περάσει το συνταγματικό κράτος στην ηπειρωτική Ευρώπη και χρειάζεται αυτοτελή ανάλυση.

Προηγείται η ανάλυση των τεσσάρων εννόμων τάξεων και ακολουθεί το παράρτημα με τις βασικές πρωτογενείς πηγές τους. Για μεν την Αγγλία και τις ΗΠΑ τα κείμενα διατηρήθηκαν στην αγγλική γλώσσα, εκτός από το αμερικανικό Σύνταγμα, που μεταφράσθηκε από την απόφοιτη της Νομικής Σχολής Αθηνών και ήδη μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο University College London (UCL), κυρία Ειρήνη Τσάκωνα, δεδομένου ότι, αφενός, είναι εξαιρετικά ευρέως διαδεδομένη ώστε να μη δημιουργεί προβλήματα κατανόησης και, αφετέρου, είναι πάντοτε προτιμότερο

να προσφεύγει ο μελετητής στη γλώσσα σύνταξης του νομικού κειμένου για την καλύτερη κατανόησή του αλλά και την καλύτερη αίσθηση της γλωσσικής υφής του πρωτότυπου κειμένου.

Το γερμανικό Σύνταγμα του 1849 μεταφράσθηκε από την απόφοιτη της Νομικής Σχολής Αθηνών και ήδη μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο College d' Europe, κυρία Βασιλική Δόλκα και τα γαλλικά Συντάγματα 1791 και 1793 από την επίσης απόφοιτη της Νομικής Σχολής Αθηνών και ήδη μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο University of Oxford, κυρία Κατερίνα Ορφανίδη. Τις ευχαριστούμε ιδιαίτερα για την πολύτιμη αυτή συνεργασία.

Τα κεφάλαια Α' (Αγγλία) και Β' (ΗΠΑ) έχει συγγράψει ο Γιώργος Γεραπετρίτης, ο οποίος έχει επιμεληθεί και τη συλλογή των πρωτότυπων πηγών των δύο αυτών εννόμων τάξεων. Τα κεφάλαια Γ' (Γαλλία) και Δ' (Γερμανία) έχει συγγράψει η Θεοδώρα Αντωνίου, η οποία έχει επιμεληθεί και τη συλλογή των πηγών των δύο αυτών εννόμων τάξεων, τη μετάφραση των οποίων έχουν κάνει οι παραπάνω αναφερόμενοι σε κάθε κείμενο συνεργάτες.

Το βιβλίο οφείλει πολλά στην αλληλεπίδραση των συγγραφέων με τους φοιτητές της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ειδικότερα σε όσους έχουν παρακολουθήσει τις παραδόσεις του μαθήματος «Ιστορία Πολιτικών και Συνταγματικών Θεσμών», για την κριτική τους προσέγγιση σε πολλά από τα ζητήματα που εγείρονται εδώ. Αυτονοήτως, τους αφιερώνεται το παρόν έργο.

Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 2014

Θεοδώρα Αντωνίου

Γιώργος Γεραπετρίτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	V
----------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄ Οι Αγγλοσαξονικές έννομες τάξεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Αγγλία και Ηνωμένο Βασίλειο

1. Πολιτική και συνταγματική ιστορία	3
1.1 Η αγγλική ιστορία πριν τη νορμανδική εισβολή (1066).....	4
1.2 Η εδραίωση του κοινοβουλευτικού και αντιπροσωπευτικού συστήματος (13ος-17ος αιώνας).....	5
1.3 Ο «μεγάλος» 17ος αιώνας των θεσμών.....	9
1.4 Η αυτοκρατορία και η βιομηχανική επανάσταση (18ος αιώνας – 19ος αιώνας).....	14
1.5 Ο 20ός αιώνας της θεσμικής υπαναχώρησης.....	16
1.6 Οι σταθερές στην ιστορία των αγγλικών θεσμών	25
2. Συνταγματικά κείμενα και συνταγματικοί θεσμοί.....	28
2.1 Χάρτα των Ελευθεριών (<i>Carta Libertatum</i> , 1100).....	29
2.2 Η Μεγάλη Χάρτα των Ελευθεριών (<i>Magna Carta Libertatum</i> , 1215).....	30
2.3 Αίτημα περί Δικαιωμάτων (<i>Petition of Rights</i> , 1628).....	31
2.4 Εγχειρίδιο Διακυβέρνησης (<i>Instrument of Government</i> , 1653).....	32
2.5 Habeas Corpus Act (1679).....	32
2.6 Bill of Rights (1689).....	33
2.7 Πράξη Διευθέτησης (<i>Act of Settlement</i> , 1701).....	34
2.8 Συνθήκη της Ένωσης (<i>Treaty of Union</i> , 1707).....	35
3. Συνταγματική θεωρία.....	36
3.1 Ο Coke και η απαρχή της περιορισμένης διακυβέρνησης.....	37
3.2 Η πολιτειολογική σκέψη των Hobbes και Locke και των Levellers τον 17ο αιώνα για τη σχέση εξουσίας και υποκειμένων	39

3.3 Burke, Bentham και John Stuart Mill: Κριτική και εδραίωση του φιλελευθερισμού στη Βρετανία	41
3.4 Blackstone, Hume, Austin και Hart: Η βρετανική εκδοχή του νομικού θετικισμού.....	44
3.5 Ο Dicey και η εδραίωση των βάσεων του βρετανικού πολιτεύματος	48
3.6 Ο May και η κωδικοποίηση των κοινοβουλευτικών παραδόσεων	51
Επίλογος	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ ΗΠΑ

1. Πολιτική και συνταγματική ιστορία

1.1 Η Αμερική ως αποικία πριν την ανεξαρτησία από τον 15ο αιώνα έως τον 17ο αιώνα	55
1.2 Η πορεία προς τη συγκρότηση του κράτους τον 18ο αιώνα: αφύπνιση, επανάσταση, συνομοσπονδία και ομοσπονδία.....	57
1.3 Η διαμόρφωση του συνταγματισμού στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα	65
1.4 Η διαμόρφωση του ρεπουμπλικανισμού στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα	69
1.5 Η επικράτηση της δημοκρατικής ανάγνωσης του Συντάγματος στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα.....	73
1.6 Η εδραίωση των συνταγματικών δικαιωμάτων στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα	80
1.7 Η κρίση των συνταγματικών δικαιωμάτων στον 21ο αιώνα	88

2. Συνταγματικά κείμενα και συνταγματικοί θεσμοί

2.1 Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776).....	95
2.2 Άρθρα της Συνομοσπονδίας (1776, 1781)	96
2.3 Σύνταγμα των ΗΠΑ (1787).....	99
2.4 Το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο	102
2.5 Marbury v. Madison (1803)	115

3. Συνταγματική θεωρία

3.1 Ο Paine και η αντιπαράθεση Φεντεραλιστών και Ρεπουμπλικάνων για το πολιτειακό ζήτημα	120
--	-----

3.2 Holmes, Cardoso, Pound και Llevellyn: Ο αμερικανικός νομικός ρεαλισμός.....	121
3.3 Kennedy, Unger, Gordon, MacKinnon: Κριτική Σχολή του Δικαίου	126
3.4 Coase, Becker και Posner: Η οικονομική ανάλυση του δικαίου	129
3.5 Rawls και Dworkin: Ο σύγχρονος αμερικανικός φιλελευθερισμός.....	132
Επίλογος	135

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η γένεση του συνταγματικού κράτους στην ηπειρωτική Ευρώπη και ειδικότερα στη Γαλλία και τα γερμανικά εδάφη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

18ος αιώνας – Γαλλία

1. Τα ιστορικά γεγονότα

1.1 Προς την Επανάσταση και την ολοκλήρωσή της	139
1.2 Η Συμβατική Δημοκρατία	141
1.3 Η Θερμιδοριανή Δημοκρατία	144

2. Τα κείμενα και οι θεσμοί

2.1 Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτου	145
2.2 Το Σύνταγμα του 1791	147
2.3 Το Σύνταγμα του 1793	149
2.4 Το Σύνταγμα του 1795	150

3. Η Συνταγματική θεωρία

3.1 Ο Montesquieu	152
3.2 Ο Jean Jacques Rousseau	154
3.3 Ο Abbé Sieyès.....	155
3.4 Η παραδοσιακή σχολή Joseph de Maistre	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ **18ος αιώνας – Γερμανία**

1. Τα ιστορικά γεγονότα

1.1 Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του γερμανικού Έθνους	159
1.2 Το βασίλειο και τα εδάφη.....	160
1.3 Η πεφωτισμένη δεσποτεία.....	162
1.4 Η γένεση της Ομοσπονδίας του Ρήνου	163

2. Τα συνταγματικά κείμενα

Ο Γενικός Νόμος της γης για τα πρωσσικά Κράτη (das Allgemeine Landrecht)	164
--	-----

3. Η συνταγματική θεωρία.....	164
--------------------------------------	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ **Ο 19ος αιώνας – Γαλλία**

1. Τα ιστορικά γεγονότα

1.1 Η παλινόρθωση της μοναρχίας το 1814	167
1.2 Η Μοναρχία του Ιουλίου 1830-1848.....	168
1.3 Η Επανάσταση του 1848 στη Γαλλία	170
1.4 Η δημοψηφισματική δημοκρατία και η δεύτερη Αυτοκρατορία.....	171

2. Τα κείμενα και οι θεσμοί

2.1 Η Χάρτα της 4ης Ιουνίου 1814.....	173
2.2 Η Αναθεωρημένη Χάρτα της 14ης Αυγούστου 1830.....	174
2.3 Το Σύνταγμα της 4ης Νοεμβρίου 1848.....	176
2.4 Το προεδρικό Σύνταγμα του 1852	177

3. Η Συνταγματική Θεωρία

3.1 Benjamin Constant.....	179
3.2 Ο Ορλεανισμός	180
3.3 Ο φιλελευθερισμός του Tocqueville.....	181

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄ **Ο 19ος αιώνας – Γερμανία**

1. Τα ιστορικά γεγονότα	183
2. Τα κείμενα και οι θεσμοί	188
2.1 Τα πρώτα συνταγματικά κείμενα στον γερμανόφωνο χώρο	189
2.2 Το Σύνταγμα του 1849	189
2.3 Το Σύνταγμα της Γερμανικής Αυτοκρατορίας της 16ης Απριλίου 1871.....	190
3. Η Συνταγματική Θεωρία	193

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ **ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ**

A. Αγγλία και Ηνωμένο Βασίλειο

1. Magna Carta Libertatum.....	199
2. The Petition of Right	208
3. Habeas Corpus Act.....	211
4. Bill of Rights	214
5. Act of Settlement.....	220
6. Union with England Act.....	223
7. MacCormic v. Lord Advocate	229
8. European Communities Act	241
9. Human Rights Act	246

B. ΗΠΑ

1. Declaration of Independence	259
2. Constitution of New Hampshire	262
3. Articles of Confederation	264

4. The Constitution of the United States	271
Το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών (μετάφραση).....	281
5. Bill of Rights	293
6. The Constitution: Amendments XI-XXVII	295
7. The Federalist Papers: No. 1	303
8. Marbury v. Madison	306
9. Lochner v. New York.....	325

Γ. Γαλλία

1. Constitution de 1791.....	341
Σύνταγμα του 1791 (μετάφραση).....	367
2. Constitution du 24 juin 1793	396
Σύνταγμα της 24ης Ιουνίου 1793 (μετάφραση).....	407

Δ. Γερμανία

Verfassung des deutschen Reiches vom 28 März 1849.....	419
Το Σύνταγμα της Γερμανικής Αυτοκρατορίας της 28ης Μαρτίου 1849.....	447
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (Αγγλία και Ηνωμένο Βασίλειο)	477
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (Γαλλία και Γερμανία).....	489
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ	491
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	495

ΜΕΡΟΣ Α΄
Οι Αγγλοσαξονικές έννομες τάξεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Αγγλία και Ηνωμένο Βασίλειο

1. Πολιτική και συνταγματική ιστορία

Η πολιτική και συνταγματική ιστορία της Αγγλίας είναι συναρπαστική. Πρώτα από όλα είναι ιδιαιτέρως μακρά, δεδομένου ότι ήδη από τον 11ο αιώνα αρχίζει να διαμορφώνεται συνταγματική τάξη, η οποία εξελίσσεται διαρκώς ακόμη και σήμερα. Ο βασικός λόγος είναι οι ιστορικοί συμβιβασμοί μεταξύ Στέμματος και των ισχυρών κοινωνικών τάξεων που είχαν ως αποτέλεσμα ελάχιστες πολιτειακές ανατροπές κατά τη διαδρομή της ιστορίας. Πιστά προσηλωμένοι οι Άγγλοι στη μοναρχία τους, τον πιο μακρύ και αδιάλειπτο θεσμό που έχει επιβιώσει στην παγκόσμια ιστορία, με την εξαιρετική όμως ικανότητα να προσαρμόζονται τους θεσμούς τους, ώστε να αποφεύγεται η βίαιη μετεξέλιξη του πολιτεύματος και της καθεστηκυίας τάξης σε μια διαδικασία μακρά και σχεδόν αδιατάρακτη.

Από την άλλη πλευρά, η γοητεία της ιστορίας της Αγγλίας δεν συνεχεται μόνο με τους βασιλικούς οίκους και τα πολιτικά και μη πολιτικά παρελκόμενά τους. Πρωτίστως έχουν ενδιαφέρον οι εγγενείς αντιφάσεις που υπήρξαν εξ αρχής ή αναπτύχθηκαν με την πάροδο του χρόνου στην επικράτεια αυτή. Κοντά στην Ευρώπη γεωγραφικά, αλλά ταυτόχρονα χωρίς να προσδιορίζεται από την ελληνική και τη ρωμαϊκή παράδοση, που εν πολλοίς προσδιόρισε τη φυσιολογία της σύγχρονης Ευρώπης. Περισσότεροι λαοί με διαφορετικά χαρακτηριστικά, Βρετανοί, Νορμανδοί, Κέλτες και Σάξονες, που συνυπήρξαν στην ίδια περιοχή, ενίοτε υπό το ίδιο στέμμα, αλλά με μια φυσική μεταξύ τους φυγόκεντρο δύναμη που αποτέλεσε τη δύναμή της, αλλά και έναν διαρκή κίνδυνο για τη συνοχή και την ανάπτυξή της. Εσωστρεφείς και, ίσως, κάπως υπερόπτες έναντι του υπόλοιπου κόσμου, οι Άγγλοι στήριξαν με τις αποικίες τους μια ολόκληρη αυτοκρατορία, της οποίας η πτώση είχε πολύ μεγαλύτερη σημασία για την παγκόσμια ιστορία από τη συγκρότησή της. Πλούσια σε προϊόντα και ορυκτά και ανοικτή στη θάλασσα της δύσης και της ανατολής δεν θα μπορούσε παρά να αναπτυχθεί ως εμπορική και ναυτική δύναμη, αρχικά, και ως βιομηχανική στη συνέχεια, χωρίς όμως να κεφαλαιοποιήσει τη δύναμη αυτή καθιστώντας εαυτήν κοσμοκράτειρα.

Η ευσύνοπτη ανάπτυξη της πολιτικής και συνταγματικής ιστορίας της Αγγλίας που ακολουθεί αναπτύσσεται σε πέντε χρονικές περιόδους. Η πρώτη είναι πριν την εισβολή των Νορμανδών, η δεύτερη αφορά την περίοδο εδραίωσης του κοινοβουλευτικού και αντιπροσωπευτικού συστήματος από τον 13ο έως τον 16 αιώνα, η τρίτη αφορά τον 17ο αιώνα των θεσμών, η τέταρτη αφορά την περίοδο της αυτοκρατορίας και της βιομηχανικής επανάστασης τον 18ο και 19ο αιώνα και η πέμπτη τον 20ό αιώνα. Το τμήμα αυτό της μελέτης καταλήγει με μια σύνοψη των βασικών χαρακτηριστικών που διατρέχουν την αγγλική ιστορία.

1.1 Η αγγλική ιστορία πριν τη νορμανδική εισβολή (1066)

Οι Κέλτες, όπως στις περισσότερες περιοχές της Ευρώπης, για παράδειγμα οι Γαλάτες της σημερινής Γαλλίας και οι Ίβηρες της σημερινής Ισπανίας και της Πορτογαλίας, κατέστησαν περίπου το 1.000 π.χ. η πιο αναγνωρίσιμη ινδο-ευρωπαϊκή φυλή στα βρετανικά νησιά με αρκετά γλωσσικά ιδιώματα και πολυθεϊστική θρησκεία. Η ρωμαϊκή κυριαρχία στην αποικία της «Βρετανίας» (*Britannia*) από το 43 π.Χ., αν και περιορισμένη σε έκταση μόνο στη νοτιοανατολική πλευρά του νησιού, αφού παρά τις επανειλημμένες προσπάθειές του ο Ιούλιος Καίσαρας δεν κατάφερε να καταστεί κύριός της, επηρέασε το εμπόριο και τον πολιτισμό της περιοχής. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή έρχεται η Ηπειρωτική Ευρώπη να γνωρίσει το νησί, το οποίο έως τότε φαίνεται ότι καλυπτόταν από την αχλή του αγνώστου, αφού μεσολαβούσε ο «ωκεανός» (το κανάλι της Μάγχης). Η αλληλεπίδραση αυτή, σε συνδυασμό με την κάθοδο γερμανικών φύλων από τη Σκανδιναβία πριν και κατά τη διάρκεια της περιόδου, δημιούργησε ένα ιδιαίτερο εθνολογικό μείγμα που επηρέασε τους θεσμούς για τους επόμενους αιώνες. Ήδη κατά την περίοδο της *Britannia* η λατινική καθίσταται επίσημη γλώσσα, στον γραπτό και προφορικό λόγο, στο μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Αγγλίας

Με την εγκαθίδρυση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον 5ο αιώνα μ.Χ., τα γερμανικά φύλα που κυριαρχούν στην ηπειρωτική Ευρώπη φτάνουν και στα βρετανικά νησιά (ιδίως Άγγλοι και Σάξονες, συνεκδοχικά χαρακτηριζόμενοι μεταγενέστερα ως «Αγγλοσάξονες»). Τα φύλα αυτά πιέζουν τους ήδη εκχριστιανισμένους Κέλτες στα δυτικά και βόρεια της Βρετανίας, τη σημερινή Ουαλία και Σκωτία, αλλά και στη γειτονική Ιρλανδία, καλλιεργούν τη γη, εκμεταλλεύονται τη θάλασσα και εξαπλώνουν τη γλώσσα τους, η οποία αν και γερμανικής προέλευσης έχει υιοθετήσει πολλά χαρακτηριστικά από τα λατινικά που την καθιστούν εντελώς ιδιαίτερη σε σχέση με τις άλλες γερμανικής προέλευσης διαλέκτους. Με τον τρόπο αυτό ήδη το 600 μ.Χ. έχει διαμορφωθεί στα νησιά η ανθρωπογεωγραφία που επιβιώνει έως και τις μέρες μας με τους Αγγλοσάξονες της Αγγλίας και τους Κέλτες της Σκωτίας, της Ουαλίας και της Ιρλανδίας. Ασφαλώς, σημείο αναφοράς για την Αγγλία, όπως και για όλη την Ευρώπη και τον σύγχρονο κόσμο αποτελεί η άνοδος το έτος 306 στην εξουσία του Μεγάλου Κωνσταντίνου, κατά το ήμισυ Άγγλου από τη μητέρα του Έλενα και εστεμμένου στο αγγλικό Γιορκ, κυρίως λόγω της στροφής στον χριστιανισμό και της συνακόλουθης απόδοσης μεγάλης ισχύος στους επισκόπους και τον ανώτερο κλήρο.

Η Αγγλία αποτελείτο από πολλά βασίλεια, εκ των οποίων τα τρία μεγαλύτερα (*Northumbria, Mercia, Wessex*) κατά σειρά και κατά περιόδους επέβαλαν την κυριαρχία τους το ένα απέναντι στα άλλα. Έτσι η κυριαρχία στη Βρετανία παρέμεινε διηρημένη εμποδίζοντας την ανάπτυξη και την επέκτασή της στην ηπειρωτική Ευρώπη, η οποία παραμένει σε μεγάλο βαθμό πολιτισμικά και θεσμικά ομογενοποιημένη. Μόλις στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα η Αγγλία ενώνεται υπό το Βασίλειο των *Wessex* και τον Αλφρέδο τον Μέγα, ενόσω όμως έχει ήδη εγκατασταθεί στην περιοχή διά πολέμων ισχυρή κοινότητα Βίκινγκς, προερχόμενων, κυρίως, από τη Δανία. Η

συνύπαρξη Αγγλοσαξόνων και Σκανδιναβών τον 9ο και 10ο αιώνα διαμορφώνει και τον οριστικό προσανατολισμό της αγγλικής γλώσσας – ένα αμάλγαμα γερμανικής, σκανδιναβικής και ρωμαϊκής. Με την πάροδο των αιώνων αφομοιώνονται γλωσσικά από την αγγλική πρωτοκαθεδρία οι Κέλτες του Βορρά και της Δύσης. Εντούτοις, ο ταξιδιώτης θα παρατηρήσει ακόμη και σήμερα στη δυτική Σκωτία, τα νησιά *Isle of Man* και *Isle of Sky* και την Ιρλανδία, τις δίγλωσσες πινακίδες με τα τοπωνύμια, με πρώτη βεβαίως γλώσσα την περήφανη κέλτικη γραφή. Πάντως, έως την έλευση των Νορμανδών, ελάχιστοι νόμοι εκδόθηκαν, ιδίως κατά τη διάρκεια της μακράς βασιλείας, από το 1003 έως το 1066, του Εδουάρδου του Εξομολογητή (*Eduardus Confessor*), τελευταίου βασιλιά του Οίκου των *Wessex*, ο οποίος πήρε το όνομά του από την θρησκευτικά προσανατολισμένη και ασκητική του ζωή, εξ αφορμής της οποίας αργότερα κατέστη Άγιος της Καθολικής και της Αγγλικανικής Εκκλησίας.

1.2 Η εδραίωση του κοινοβουλευτικού και αντιπροσωπευτικού συστήματος (13ος-17ος αιώνας)

Το έτος 1066 είναι έτος-σταθμός για την ιστορία της Αγγλίας με την εισβολή των Νορμανδών στο νησί. Αφορμή των γεγονότων ήταν η διεκδίκηση του θρόνου που άφησε ορφανό πεθαίνοντας άκληρος ο Εδουάρδος από τον πλησιέστερο συγγενή του Χάρολντ Γκόντβινσον (*Harold Godwinson*) και τον Γουλιέλμο (*William*) της Νορμανδίας. Ο εστεμμένος διάδοχος του θρόνου θα αποκρούσει την επίθεση αντιπερισπασμού, όπως εξ αντικειμένου προέκυψε, από τον Ηγεμόνα της Νορβηγίας Χάραλντ Χαντράντι (*Harald Hardradi*) στη νικηφόρα μάχη του Στάμφορντ Μπριτζ (*Stamford Bridge*), θα ηττηθεί, όμως, από τους Νορμανδούς στη μάχη του Χέιστινγκς (*Hastings*). Αποτέλεσμα της ήττας αυτής ήταν η ανάληψη του θρόνου, τα Χριστούγεννα του 1066, από τον Γουλιέλμο της Νορμανδίας (εξ αυτού γνωστό ως «Κατακτητής», *William the Conqueror*).

Η κυριαρχία των Νορμανδών άλλαξε ριζικά τις συνήθειες και τους θεσμούς στην Αγγλία. Πρώτα από όλα δημιούργησε μια βασική κοινωνική διαστρωμάτωση στηριγμένη κατεξοχήν στην ιδιοκτησία, η οποία τροφοδότησε το φεουδαρχικό σύστημα άσκησης της εξουσίας. Περαιτέρω, δημιούργησε τις προϋποθέσεις ενός συγκροτημένου συστήματος γραπτών κανόνων, οι οποίοι εν πολλοίς αντικατέστησαν τα επιμέρους τοπικά δίκαια που κυριαρχούσαν έως τότε. Πρώτος καταγεγραμμένος στις επίσημες πηγές αγγλικός νόμος λογίζεται ο Νόμος του Μέρτον που εκδόθηκε από τον Ερρίκο III το 1235.¹ Ο νόμος ρύθμιζε ζητήματα κτήσης και διαχείρισης της ιδιοκτησίας που είχαν μεγάλη σημασία για τη λειτουργία του φεουδαρχικού συστήματος. Ελλείψει υποχρέωσης να έχει ο νόμος κύριο αντικείμενο, ο συγκεκριμένος περι-

1. Ο νόμος κατά την παράδοση των Νορμανδών, πήρε το όνομά του από την περιοχή από την οποία προήλθε. Όταν το σύστημα αυτό κατέστη δύσχρηστο με τη σώρευση περισσότερων νόμων, αναφορά σε αυτούς γινόταν με τις πρώτες λέξεις του περιεχομένου τους.

ελάμβανε και διατάξεις σχετικά με την έγερση αξιώσεων εκ μέρους γυναικών, ιδίως σε κατάσταση χηρείας, καθώς και ορισμό του νόθου παιδιού.

Ο Οίκος των Νορμανδών, ο οποίος παρέμεινε στην εξουσία για εξήντα εννέα χρόνια (1066-1135) πριν παραδώσει το βασίλειο στη δίνη της περιόδου που έμεινε στην ιστορία ως «Αναρχία» (*Anarchy*) απεδείχθη εξαιρετικά σκληρός, κατάσχοντας τη γη που ανήκε στους Αγγλοσάξονες και αναδιανέμοντάς την σε Νορμανδούς. Οι μεν πρώτοι στην καλύτερη περίπτωση παρέμειναν ελεύθεροι ακτήμονες στη χειρότερη υποδουλώθηκαν στους νέους κυρίους της γης, στους οποίους ταυτόχρονα απονεμήθηκαν και τίτλοι ευγενείας (στη μεγάλη πλειονότητά τους οι τίτλοι αυτοί επιβιώνουν έως και σήμερα). Με στήριγμα την, πολλές φορές βίαιη, εξουσία ο Γουλιέλμος, καθιερώνει κατ' ουσίαν ως επίσημη γλώσσα του βασιλείου, των λογίων και της ευγένειας τη γαλλική, ενόσω η αγγλική παραμένει η καθομιλουμένη στην κατώτερη πλέον τάξη των Αγγλοσαξόνων, αλλά πολύ σπάνια πλέον καταγράφεται σε γραπτά κείμενα. Η γλωσσική ανατροπή υπέρ της αγγλικής έρχεται με τη δημιουργία των πρώτων αστικών κέντρων με κυρίαρχη τη νέα αστική τάξη αλλά και με την απόσχιση της Νορμανδίας από το αγγλικό βασίλειο, η κυριαρχία του οποίου από το 1204 περιορίζεται πλέον εντός του νησιού. Με το τέλος του 13ου αιώνα, η αγγλική γλώσσα λογίζεται ουσιαστικά ως η επικρατούσα γλώσσα του βασιλείου ενώ έως το τέλος του 14ου αιώνα αποτελεί την επίσημη γλώσσα σε κρατικά έγγραφα και δικαστήρια. Παρά την όσμωση αγγλικής και γαλλικής γλώσσας για σχεδόν τρεις αιώνες, σχετικά λίγοι γαλλικοί ιδιωματισμοί ή γαλλικές ρίζες λέξεων επιβίωσαν στο αγγλικό λεξιλόγιο. Περισσότερα γλωσσικά δάνεια υπήρξαν από την ελληνική και τη λατινική (ιδίως κατά τον 16ο και 17ο αιώνα). Ο λόγος της αντίστασης έναντι της γαλλικής γλώσσας συνδέεται ασφαλώς με τον μεγάλο πόλεμο μεταξύ των δύο εθνών. Με αφορμή το ζήτημα της διαδοχής του γαλλικού θρόνου, ξεκίνησε το 1337 ο πιο χρονοβόρος πόλεμος που έχει γνωρίσει ως σήμερα η παγκόσμια ιστορία, ο εκατονταετής πόλεμος μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας.

Κατά την περίοδο της κυριαρχίας των Νορμανδών εξελίσσεται σταθερά και εδραιώνεται το σύστημα του κοινού δικαίου και το αντιπροσωπευτικό και κοινοβουλευτικό σύστημα. Η οργάνωση της απονομής της δικαιοσύνης διαμορφώνεται από τα μέσα του 12ου έως το τέλος του 13ου αιώνα. Πριν τους Νορμανδούς την αρμοδιότητα είχαν τοπικά δικαστήρια στα οποία προήδρευαν ο επίσκοπος και ο ειρηνοδίκης (*sheriff*) της κομητείας ως εκπρόσωπος του βασιλιά. Εφάρμοζαν το δίκαιο που πήγαζε από τα τοπικά έθιμα και συνεπικουρούντο σταδιακά από το σώμα των ενόρκων (*jury*). Από τα μέσα του 12ου αιώνα, οι Νορμανδοί βασιλείς, αξιοποιώντας τα ήδη υπάρχοντα τοπικά εθιμικά δίκαια, δημιουργούν ένα σύστημα άγραφων κανόνων δικαίου κοινών για όλο το βασίλειο (κοινοδίκαιο, *common law*). Δικαστές του Στέμματος μετακινούνται στις Κομητείες και δικάζουν τις υποθέσεις μεταφέροντας το κοινό δίκαιο του βασιλιά και απορροφώντας τα τοπικά δίκαια, τα οποία εξέφραζε το σώμα των ενόρκων, που κατέστη για το λόγο αυτό αναγκαίο και παγιώθηκε στο αγγλοσαξονικό δίκαιο. Στο κοινό δίκαιο ενσωματώνονται και οι δικαστικές αποφάσεις που

εκδίδουν εξ ονόματος του βασιλιά οι περιφερόμενοι δικαστές, δημιουργώντας έτσι σταδιακά την υποχρέωση σεβασμού προς το δικαστικό προηγούμενο (*precedent, stare decisis*).

Το αντιπροσωπευτικό και κοινοβουλευτικό σύστημα αναπτύσσεται και εδραιώνεται από τις αρχές του 13ου αιώνα έως το τέλος του 14ου αιώνα. Το Μέγα Συμβούλιο (*Magnum Concilium*), το οποίο μαζί με το Βασιλικό Δικαστήριο (*Curia Regis*) αποτελούσαν τα *ad hoc* συγκροτούμενα συμβουλευτικά όργανα του βασιλιά, αποκτά ισχύ ως θεσμικός πλέον συνομιλητής του Στέμματος στην παραχώρηση της *Magna Carta* το 1215. Η διεύρυνση του σώματος με ιππότες από κάθε Κομητεία και εκπροσώπων των κοινοτήτων το κατέστησε σταδιακά από αριστοκρατικό σε αντιπροσωπευτικό σώμα. Κρίσιμο πρόσωπο στη διαμόρφωση του κοινοβουλευτικού συστήματος λογίζεται ο Νορμανδός κόμης Simon de Montfort. Μολονότι ο Ερρίκος III του επέστρεψε οικογενειακά φέουδα και του απέδωσε τίτλο ευγενείας, καθιστώντας τον μάλιστα μέλος της βασιλικής αυλής, και εντέλει συναίνεσε στον γάμο του με την αδελφή του, ο κόμης εναντιώθηκε με σφοδρότητα στον βασιλιά. Πρώτα, με προτροπή του απαίτησαν και εξασφάλισαν από τον Ερρίκο III τη δέσμευση να μη λαμβάνει αποφάσεις χωρίς τη συναίνεσή τους, όπως αυτή θα διατυπωνόταν τυπικά από Συμβούλιό τους (πρώτος πόλεμος των Βαρόνων, 1258). Ο βασιλιάς δεν συμμορφώθηκε προς τις υποσχέσεις του και στράφηκε με τα στρατεύματά του κατά του φεουδαρχικού στρατού του Simon de Montfort, τον οποίο υποστήριζαν τα λαϊκά στρώματα ιδίως του Λονδίνου (δεύτερος πόλεμος των Βαρόνων, 1263-64). Η ανέλπιστα στρατιωτική νίκη του βαρόνου οδήγησε στη σύλληψη του βασιλιά και στη συγκρότηση το 1265 με κλήση του Simon de Montfort νέας Βουλής, του Μεγάλου ή Κοινού Συμβουλίου, στο οποίο εκτός από τους βαρόνους και εκπροσώπους του κλήρου συμμετείχαν δύο ευγενείς από κάθε κομητεία.² Αν και ο βίος του σώματος ήταν εξαιρετικά ολιγόχρονος, συνιστά ορόσημο για το αντιπροσωπευτικό σύστημα λόγω της προέλευσης των μελών του. Ο ίδιος ο Simon de Montfort έμεινε στην Αγγλική ιστορία ως ο ευγενής ο οποίος διεύρυνε τον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του αγγλικού πολιτεύματος συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό και στην υπέρ του λαού περιστολή των εξουσιών του βασιλιά.³

Δεύτερο ορόσημο για την εδραίωση του αντιπροσωπευτικού συστήματος συνιστά η μετεξέλιξη το έτος 1295 του Μεγάλου Συμβουλίου, στο οποίο λόγω της διαχυτικής του επίδρασης αποδόθηκε ο τίτλος Υποδειγματικό Κοινοβούλιο (*Model Parliament*). Αυτή τη φορά την πρωτοβουλία για τη διεύρυνση της αντιπροσωπευτικότητας της

2. Η εκτελεστική εξουσία αποδόθηκε σε τριανδρία που αποτελούσαν ο ίδιος ο Σιμόν ντε Μονφόρ, ο (στενός συνεργάτης του) Γιλβέρτος ο Κόκκινος (*Gilbert the Red*) και ο Επίσκοπος του Τσέστερ (*Bishop of Chichester*).

3. Ο Σιμόν ντε Μονφόρ συνελήφθη και εκτελέστηκε από τον στρατό του Πρίγκιπα Εδουάρδου, διάδοχο του Ερρίκου III, την ίδια χρονιά, γεγονός που κατέστη πηγή έμπνευσης του εμβληματικού ποιήματος «Ο θρήνος για τον Σιμόν ντε Μονφόρ (*The lament of Simon de Montfort*)». Για τη ζωή του βαρόνου και την ιστορία της εποχής στην Αγγλία βλ. J.R. Maddicott, *Simon de Montfort* (Cambridge University Press, Cambridge 1994).

Βουλής είχε ο ίδιος ο βασιλιάς, ο Εδουάρδος Ι και όχι, κατά τα συνήθη, οι ευγενείς. Θέλοντας να παρακάμψει τις αντιρρήσεις του κλήρου και της αριστοκρατίας σχετικά με τα αναγκαία έσοδα, ώστε να πολεμήσει κατά της Σκωτίας και της Γαλλίας, συμπεριέλαβε στη σύνθεση της Βουλής εκπροσώπους από τις κομητείες και τις πόλεις οι οποίοι προέρχονταν εκτός των τάξεων των ευγενών.

Το 1341 η Βουλή διαιρείται σε δύο σώματα, τη Βουλή των Λόρδων, αποτελούμενη από ευγενείς οι οποίοι κληρονομούσαν τη θέση του αυτή,⁴ και την αμιγώς αντιπροσωπευτική Βουλή των Κοινοτήτων. Αν και μετά τη διάσπαση η Βουλή των Κοινοτήτων παρέμεινε θεσμικά υπό το Στέμμα και υπό τη Βουλή των Λόρδων, κατ' ουσίαν δρούσε αυτόνομα και διαρκώς διεύρυνε την πραγματική της δύναμη. Αποτύπωση της δύναμης αυτής ήταν η περίοδος του Ωραίου Κοινοβουλίου (*Good Parliament*) το 1376.⁵ Το Ωραίο Κοινοβούλιο, το οποίο έλαβε τον τίτλο αυτό από τις θαρραλέες δράσεις του κατά του διεφθαρμένου συστήματος του θρόνου, προέβη για πρώτη φορά στην καθαίρεση (*impeachment*) Υπουργού του βασιλιά Εδουάρδου ΙΙΙ. Ο William Latimer, μέλος του *Privy Council*, ευγενής στρατιωτικός και διπλωμάτης, καθαιρέθηκε με την κατηγορία της προδοσίας κατά της χώρας και της διαφθοράς και φυλακίσθηκε. Ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου ιππότης Peter de la Mare παρέμεινε στην αγγλική ιστορία ως εκφραστής της ανεξαρτησίας της, η οποία έκτοτε λογίζεται ως δεδομένη.

Εξελικτικά η ανεξαρτησία του Κοινοβουλίου στο Ηνωμένο Βασίλειο κατοχυρώνεται, αφενός, με κανόνες που καθορίζουν τη θεσμική θέση των νομοθετικών σωμάτων (*prerogatives*) και, αφετέρου, με κανόνες που διασφαλίζουν τις προνομίες τους (*privileges*). Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν, ιδίως, οι κανόνες με τους οποίους η Βουλή συγκροτείται και αναλαμβάνει αρμοδιότητες, στη δε δεύτερη κατηγορία ανήκουν τόσο οι εγγυήσεις ανεξαρτησίας των αντιπροσώπων (πρωτίστως η ελευθερία του λόγου και το ακαταδίωκτο) όσο και κανόνες εύρυθμης λειτουργίας της Βουλής (κανόνες οργάνωσης του κοινοβουλευτικού έργου και επιβολής της κοινοβουλευτικής πειθαρχίας, συνεκδοχικά *exclusive cognisance*). Το σύνολο των *prerogatives* και *privileges* απολαύουν τόσο η Βουλή των Κοινοτήτων όσο και η Βουλή των Λόρδων,⁶ έναντι του Στέμματος, της Κυβέρνησης και, δευτερευόντως, των δικαστών.

Μετά το τέλος του εκατονταετούς πολέμου, ακολούθησε στο εσωτερικό της Αγγλίας ο Πόλεμος των Ρόδων (*War of the Roses*), σχετικά με τη διαδοχή του Οίκου των Πλανταγενών (*House of Plantagenet*, 1189-1485), που είχε διαδεχθεί στον θρόνο

4. Όπως πλέον γίνεται δεκτό από το 1387 επί βασιλείας Ριχάρδου ΙΙ.

5. Βλ. G. Holmes, *The Good Parliament* (Clarendon Press, Oxford 1975).

6. Τα μέλη της Βουλής των Λόρδων, επίσκοποι και ευγενείς, απολαύουν την πρόσθετη ασυλία της ευγενείας (*privilege of peerage*) με αποτέλεσμα, ιδίως, ότι δεν είναι δυνατός ο περιορισμός τους στο πλαίσιο αστικών αξιώσεων· η αρμόδια κοινή των δύο σωμάτων επιτροπή ασυλιών έχει προτείνει την κατάργηση του προνομίου αυτού, βλ. T. Erskine May, *A Treatise upon the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament* (24η έκδοση, Sir Malcolm Roy Jack ed., LexisNexis, London 2011), σελ. 205-206. Επιπροσθέτως, η Βουλή των Λόρδων αποφαίνεται μόνη για ζητήματα σχετικά με τη διαδοχή των τίτλων ευγενείας των μελών της.

τους τη συντομότερη βασιλική δυναστεία των Μπλουά (*House of Blois*, 1135-1154). Με τη νίκη του ο Ερρίκος Τυδώρ (*Henry Tudor*) εγκαθιστά τη δυναστεία των Τυδώρ (*House of Tudors*, 1485-1603). Την προτεσταντική δυναστεία των Τυδώρ ακολούθησε η καθολική δυναστεία των Στιούαρτ (*House of Stuarts*, 1603-1714). Δεδομένου ότι οι Στιούαρτ βασίλευαν από πριν στη Σκωτία, από το 1603 έως σήμερα υφίσταται κοινός βασιλιάς σε Αγγλία και Σκωτία, αν και έως την Ένωση του 1707 υφίσταται διαφορετική κυβέρνηση. Η βασιλική εξουσία του Οίκου διακόπηκε για έντεκα χρόνια (1649-1660) από τον Εμφύλιο Πόλεμο.

1.3 Ο «μεγάλος» 17ος αιώνας των θεσμών

Ο χαρακτηρισμός στον τίτλο του μέρους αυτού της μελέτης υπαινίσσεται δύο χαρακτηριστικά της περιόδου. Το πρώτο είναι η σημασία της για την εξέλιξη των θεσμών, αφού την περίοδο αυτή υιοθετούνται θεμελιώδη για τους θεσμούς κείμενα στην Αγγλία, και το δεύτερο είναι η χρονική του παρέκταση έως το 1707 για να καταλάβει την Πράξη Διευθέτησης του 1701 και τη Συνθήκη της Ένωσης του 1707, που αποτελούν τη λειτουργική συνέχεια των εξελίξεων του 17ου αιώνα.

Ο 17ος αιώνας, η περίοδος των Στιούαρτ, είναι ο αιώνας της οριστικής επικράτησης του Κοινοβουλίου έναντι του Στέμματος και ο αιώνας οριστικής διαμόρφωσης της περιορισμένης διακυβέρνησης. Αφετηρία θα μπορούσε, κάπως αυθαίρετα, να οριστεί το 1621 με την αντιπαράθεση της Βουλής των Κοινοτήτων προς τον Ιάκωβο Ι. Η Βουλή αμφισβήτησε την προνομία του βασιλιά να αποφασίζει την ημερήσια διάταξη της· η πραγματική αιτία της αντιπαράθεσης ήταν, ωστόσο, η εν γένει επιθυμία της Βουλής των Κοινοτήτων να παρεμβαίνει σε θέματα εξωτερικής πολιτικής εν όψει της εμπλοκής της Αγγλίας στον τριακονταετή πόλεμο.⁷ Η διαμάχη συνεχίστηκε με τον Κάρολο Ι, διάδοχο του Ιακώβου Ι, ο οποίος ανέλαβε τον θρόνο το 1625 και αγνόησε την παγιωμένη από τη *Magna Carta* συνταγματική αρχή της μη επιβολής φορολογίας χωρίς τη συγκατάθεση του Κοινοβουλίου, επιβάλλοντας σκληρούς φόρους και δημεύσεις, φυλακίζοντας όποιον αρνείτο να συνεισφέρει και κηρύσσοντας στρατιωτικό νόμο στη χώρα. Μολονότι ο βασιλιάς απείλησε το Κοινοβούλιο με διάλυση και έθεσε περιορισμούς στον τρόπο της ελεύθερης λειτουργίας του, το 1628 προσυπέγραψε το αίτημα των δύο Βουλών, που έμεινε γνωστό ως Αίτημα περί Δικαιωμάτων (*Petition of Rights*), δεχόμενος να αυτοπεριοριστεί στον τρόπο άσκησης της εξουσίας του και δεσμευόμενος να σεβαστεί το νομοθετικό σώμα. Η επικράτηση της Βουλής των Κοινοτήτων και η αναγνώριση της ελευθερίας της να καθορίζει τις οικείες διαδικασίες οδήγησαν στην παγίωση κατά τον 16ο αιώνα των περισσότερων από τους κατά βάση εθιμικούς κανόνες λειτουργίας της.

Τη δεκαετία του 1640 καταγράφηκε η μόνη αιματηρή επανάσταση στην αγγλική ιστορία. Πρόκειται μάλιστα για μια επανάσταση η οποία συνδέεται αιτιωδώς με την

7. R. Zaller, *The Parliament of 1621: A study in constitutional conflict* (University of California Press, Berkeley 1971).

ISBN: 978-960-562-302-9

14897